

Het Libanese drama

door prof. dr. A. Wessels



Prof. dr. A. Wessels (1937) is hoogleraar aan de theologische faculteit van de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Als het Palestijnse vraagstuk niet wordt opgelost, zal het moeilijk zijn een uitweg uit het Libanese drama te vinden. Europa en ook Nederland zouden hieraan een actievere en meer zelfstandige bijdrage kunnen leveren. Of Libanon ooit zelfstandig zal worden hangt met name af van de vraag of de 'vreemde' acteurs bereid zijn tot een oplossing te komen.

Het is een onmogelijke opdracht over Libanon te schrijven met de pretentie dat men erin zou slagen wat daar gebeurt geheel doorzichtig te maken. Voor vele Libanezen zelf is het vaak niet duidelijk wat er aan de hand is. Jaren geleden schreef iemand in een boek *Kruisvaarders van het Oosten* over een heel andere periode van dat gebied, dat Libanon van eeuw tot eeuw op de herhaling van hetzelfde drama wacht. Hij noemt een hele reeks van volkeren die het land zijn binnengevallen: de Egyptenaren, Babyloniërs, Assyriërs, Grieken, Romeinen, Arabieren en Turken. Hij noemt hen de eigenlijke makers van de Libanese geschiedenis. Als het boek in onze tijd geschreven zou zijn, zouden aan die rij nog de Palestijnen, de Syriërs en de Israël's toegevoegd kunnen worden.

Libanon is het toneel van interarabische, internationale, interconfessionele, maar ook intraconfessionele strijd. Op de rotswand bij Nahr al-kalb (de 'hondsrivier') even ten noorden van Beirut is een engte waar die verschillende veroveraars of 'makers' langs zijn

getrokken en getuigenissen van hun passage hebben gebeiteld.

De ruimte ontbreekt uitvoerig stil te staan bij de rol van alle acteurs in het Libanese drama of anders gezegd het drama dat de laatste tien jaar zich op Libanees grondgebied voltrekt. Maar enkele belangrijke data moeten gegeven worden.

De berg Libanon: vluchtheuvel

Als het over Libanon gaat, moet althans historisch gesproken in de eerste plaats aan de 'berg Libanon' gedacht worden: *Jabal Lubnan* in het Arabisch of *Mont Liban* in het Frans.

De bergen van Libanon hebben in de loop der geschiedenis als toevluchtsplaats gediend voor met name twee bedreigde groepen. Aan de ene kant dissenters van christelijken en aan de andere kant dissenters van moslims en huize.

Maronieten

In de zevende eeuw hebben maronieten een toevlucht gezocht in de Libanese bergen.

Dat zijn christenen die behoren tot de syrische kerk, dat wil zeggen de kerk die haar oorsprong terugvoert op de kerk van Antiochië. Antiochië – eens de derde stad in het Romeinse rijk – was de plaats waar volgens het verhaal uit de Handelingen der Apostelen de volgelingen van Jezus voor het eerst christenen werden genoemd.

In de syrische kerk worden drie takken onderscheiden. Aangeduid met de namen die zij vandaag dragen zijn dat respectievelijk de syrisch-orthodoxen, de assyriërs en de maronieten. De syrisch-orthodoxen werden in Nederland een aantal jaren geleden bekend(er) als asielzoekers uit Turkije: de zogenaamde Turkse christenen. Hun bisschop voor Noord-West-Europa zetelt sedert een aantal jaren in Hengelo.

Voorzover deze kerken al bekend zijn, dan worden zij bij ons ten hoogste verbonden met namen voor ketterijen, die ooit eens veroordeeld zijn. De syrisch-orthodoxen zijn monofysieten, dat wil zeggen geloven in de godmenselijke natuur van Christus, wat de Byzantijnse of katholieke kerk (toen nog niet verdeeld in oost en west) als een vermenigving van de twee naturen heeft veroordeeld. De assyrische kerk is dyofysitisch, dat wil zeggen dat zij gelooft in twee naturen in Christus. Volgens de katholieke kerk leidt dit geloof bij hen tot een scheiding van die naturen. Deze laatste kerk staat ook bekend onder de naam nestoriaans. Nestorius was, voor hij veroordeeld werd, patriarch van Constantinopel (of Byzantium).

De derde tak heet naar de heilige Maron (die in de vijfde eeuw leefde) maronitisch. De in de zevende eeuw levende patriarch Maron wordt wel als een soort stichter van deze kerk beschouwd. Zij hangen een variant van de ketterij van de monofysieten aan en wel het monotheïsme: het geloof in de ene godmenselijke *wil* in Christus. Maronieten ontkennen overigens – zij het vermoedelijk ten onrechte – dat zij ooit deze ketterij aangehangen zouden hebben. Wel zijn zij hoe dan ook sinds jaar en dag met Rome verenigd.

Nationale tegenstellingen

Zoals zo vaak in de geschiedenis van de kerk zijn de conflicten die ontstaan niet zo zeer veroorzaakt door de theologie als wel door de politiek. De reden waarom kerken en groepen christenen uit elkaar gingen heeft met nationale tegenstellingen te maken. Er is verzet tegen de keizer te Constantinopel en zijn invloed op de kerk. Zij die geacht worden de keizer te zeer te volgen worden uitgescholden voor 'melkieten' (naar het syrische woord melkos, vorst): 'keizersgezinden'. Tegen de byzantijnse kerk verzetten zich de syrisch-orthodoxen oftewel de jakobieten (naar Jakob Baradaeus, min of meer de stichter van de syrisch-orthodoxe kerk). Dit geschiedt onder meeer uit nationale ('nationalistische') gevoelens. Ditzelfde kan gezegd worden van nationale kerken als die van de kopten in Egypte en de armeniërs in het koninkrijk Armenië. Hetzelfde geldt ook van de maronieten, al moet gezegd worden dat zij ook van de zijde van de syrisch-orthodoxen vervolging te duchten hadden. De reden waarom maronieten in de bergen van Libanon terecht komen is de vlucht vanwege vervolging door hun medechristenen.

Maronieten in Libanon

De maronitische kerk heeft zich in de berg Libanon min of meer zelfstandig weten te ontwikkelen. Hun komst naar Libanon valt zo ongeveer samen met de opkomst en verbreiding van de islam. Maronieten voelen zich door de islam omringd als door een zee. Dat bepaalt mede hun houding ten opzichte van de moslims. In tegenstelling tot andere christelijke kerken in het Midden-Oosten – misschien alleen een beetje vergelijkbaar met de armeense kerk – weten zij een grotere mate van zelfstandigheid te bewaren. Dit is een belangrijk gegeven om te onthouden wil men hun politieke opstelling zowel toen als nu beter verstaan, die veelal verschilt van de andere christelijke kerken in het Arabische oosten (zoals de Arabieren zelf dat deel van het Midden-Oosten noemen). Hebben andere christelijke kerken zich genoodzaakt

gezien zich bij een *dhimmi*-status (dat wil zeggen een positie van een tweederangsburger waarbij men weliswaar getolereerd wordt en bepaalde rechten en plichten bezit, maar niet echt vrij is) neer te leggen met al de sociale achterstelling vandien, maronieten hebben dat niet gedaan. Het betekent verder dat zij ten tijde van de kruistochten allerlei hand- en spandiensten voor de kruisvaarders verrichtten. Ook uit die tijd stamt een toenadering tot Rome, die later vooral in de achttiende eeuw zal uitlopen op een definitieve unie met Rome. Niet zoals de andere katholieke kerken – de grieks-katholieke, de armeens-katholieke enz. –, die in feite afsplitsingen zijn van de bestaande orthodoxe kerken, verenigt de maronitische kerk zich als geheel met Rome. De beide voorlaatste patriarchen van de maronitische kerk waren bijvoorbeeld ook kardinaal.

De maronitische kerk is de belangrijkste, zij het niet enige, christelijke component van de 'berg Libanon'.

Druzen

Een paar eeuwen later is er een andere groep van dissenters, ditmaal van moslimsen huize, die om vergelijkbare redenen als de christenen eerder, een heenkomen in de bergen van Libanon zoekt. Het gaat om de groepering van de druzen. Het is een sekte die uit een van de hoofdstromen van de sji'ieten stamt. Negentig procent van alle moslims in de wereld zijn soennieten. Tien procent zijn sji'ieten. En deze laatste groep is weer verdeeld in de zogenaamde twaalvers – die in Iran worden gevonden – en de 'zeveners'. Van die laatste tak 'stammen' de druzen af. De Fatimidische kalief van Egypte, Hakim bi Amr Allah, wordt als een soort messias gezien. Hij zou in 1021 niet zijn gestorven, maar 'verdwenen'. Zijn wederkomst wordt door de druzen verwacht. De naam 'druus' is afkomstig van de belangrijkste propagandist van deze beweging, Darazi. Druzen zagen zich genoodzaakt uit te wijken naar de bergen van Libanon (en Syrië, waar zij vandaag op de Jabal Druus te vinden zijn). Druzen worden ook aangetroffen

binnen de grenzen van de staat Israël. Druzen hebben steeds in politiek en godsdienstig opzicht iets kameleonachtig gehad. Net zoals andere sji'ieten moesten zij hun geloof nogal eens verborgen houden of verheimelijken. Uiterlijk wisten zij zich dan wel vaak aan de politieke omstandigheden, de heersende meningen, aan te sluiten. Veelal betrof dit de soennitisch-moslimse meningen. Maar in hun hart bleven zij hun eigen overtuiging toedoen.

„ De 'vreemdelingen' zijn de makers van de bloedige Libanese geschiedenis. „

Libanon in de negentiende eeuw

Wanneer men dus eeuwenlang over Libanon spreekt, dan bedoelt men de 'berg Libanon'. Deze twee groepen, de maronieten en de druzen zijn de belangrijkste, zij het niet enige, die het toneel van Libanon beheersen. Vooral in de negentiende eeuw is er tussen beide groepen sprake van een strijd om de hegemonie. In de veertiger jaren en met name ook in 1860 komt het tot bloedige botsingen. Je ziet dan gebeuren wat zo kenmerkend voor Libanon is en blijft: zowel Oost als West bemoeien zich met wat in Libanon gebeurt. Het zijn 'vreemdelingen' die mede de makers van de Libanese geschiedenis worden! De Turken – het Ottomaans-Turkse rijk bestaat dan nog – participeren in de bloedige oorlog en moedigen die zelfs aan. Het zijn de Europese mogendheden, met name Frankrijk onder leiding van Napoleon III, die direct betrokken zijn bij het vinden en opleggen van een oplossing van het conflict.

Groot Libanon

Een nieuwe belangrijke fase treedt voor Libanon na de eerste wereldoorlog in. In die 'Grote Oorlog' komt er een einde aan het Ottomaans-Turkse rijk. Engelsen en Fransen strijden samen met de Arabieren tegen de Turken. Daarbij is niet zozeer de bevrijding van de Arabieren van 'het Turkse juk' hun oogmerk, maar de verwerkelijking van hun eigen aanvankelijk geheim gehouden 'koloniale' plannen. Er ontstaan spoedig mandaatregeringen over delen van het Midden-Oosten. Het mandaat van de Fransen over Libanon is daar één van. Maar het Libanon waarover zij gaan heersen is niet meer alleen de berg Libanon van weleer of het 'kleine Libanon'. Generaal Gouraud, de eerste Franse gouverneur van Libanon, creëert 'Groot-Libanon', een gebied met een omvang zoals wij Libanon vandaag kennen. Aan de door christenen gedomineerde berg Libanon worden de kuststeden Beïrut, Sidon en Tripoli toegevoegd alsmede de Beqavlakte in het oosten. Die steden en dat gedeelte van het land worden vooral bewoond door moslims, zowel soennieten als sji'ieten. Tot die tijd behoorde dat deel van het land tot de Syrische provincie van het Ottomaans-Turkse rijk. Een en ander betekent dat moslims, vooral soennieten die steeds tot een meerderheid hebben behoord, nu van de ene op de andere dag een minderheid naast andere minderheden in een nieuw staatsverband gaan vormen. Het ligt voor de hand dat zij zich tegen een dergelijke constructie verzetten. Maronieten betonen zich voorstanders van deze nieuwe creatie, omdat zij menen de dominantie die zij in de berg Libanon bezaten, in Groot-Libanon niet alleen te kunnen handhaven, maar mede met behulp van de Fransen te kunnen uitbreiden.

De eerste decennia van de geschiedenis van Libanon onder de Fransen worden dan ook gekenmerkt door verzet van de moslims, met name de soennieten. Pas aan het eind van de dertiger jaren begint er langzamerhand een kentering in de houding van sommige soennieten te komen. Deze zal in 1943

leiden tot een *gentlemen's agreement* tussen twee belangrijke figuren: een maronitische christen en een soennitische moslim: Bishara al-Khoury en Riadh al-Solh. Zij worden wel als de '*founding fathers*' van het onafhankelijke Libanon beschouwd. Hun overeenkomst wordt de ongeschreven grondwet van Libanon. De moslims beloven in deze overeenkomst van hun kant geen hulp van de moslimse wereld tegen de christenen in te roepen en de christenen zeggen toe niet de christenen van het westen tegen de moslims in te zetten. Het gaat dus om een soort dubbele ontkenning. Hiermee wordt eigenlijk zowel de overeenkomst tussen beiden alsook de daarmee gegeven spanning onder woorden gebracht.

Zoals de entente in de berg Libanon – hoe spanningsvol ook – vooral die tussen de maronieten en *de druzen* is, in Groot-Libanon wordt dat die tussen de maronieten *en de soennieten*.

De precaire republiek

Zowel van de berg Libanon als van de onafhankelijke Libanese republiek – na 1943 – geldt dat behalve de genoemde groepen ook andere christelijke en moslimse groeperingen van de staat deel uitmaken. Dat komt bijvoorbeeld uit in de wijze waarop de belangrijke posten in de regering zijn verdeeld. De president moet altijd een maroniet zijn, de premier een soenniet; de kamervoorzitter een sji'iet. De negenennegentig parlements-zetels zijn over de christelijke en moslimse confessies verdeeld, met dien verstande dat een verhouding van zes staat tot vijf ten gunste van de christenen wordt gehanteerd.

De Libanese staat heeft sedert de onafhankelijkheid in 1943 gedurende zo'n dertig jaar min of meer vreedzaam bestaan. De grootste crisis vóór 1975 was eigenlijk die van 1958. Het is dan de tijd waarin de Arabische wereld voor een deel beheerst wordt door het imago van de Egyptische president Nasser. In 1958 vindt een revolutionaire omwenteling in Irak plaats waarbij aan een pro-westers bewind een einde komt. Men spreekt in

Libanon in die tijd van een burgeroorlog, hoewel in vergelijking met wat sinds 1975 gebeurde het die naam amper mag hebben. Amerikaanse mariniers – ten tijde van het bewind van president Eisenhower – bezworen de crisis.

De Palestijnse factor

Zonder te willen suggereren dat de Palestijnen de oorzaak zijn van de burgeroorlog in Libanon, moet toch wel in verband met de gebeurtenissen van na 1975 hier over het Palestijnse vraagstuk gesproken worden. Libanon heeft zich niet al te direct gemengd in de Israëliisch-Arabische oorlogen van 1948, 1967 en 1973. Maar vooral vanaf de zesdaagse oorlog in juni 1967 raakt Libanon steeds meer betrokken bij het lot van de Palestijnen. Vliegtuigkapingen van Palestijnen worden op Libanon en de daar in toeneemende mate verblijf zoekende Palestijnen en de vandaaruit opererende verzetsbewegingen gewroken. Zeer spectaculair is het vernietigen van een dertiental toestellen van de Libanese luchtvaartmaatschappij op 28 december 1968. Aan de vooravond van de Grote Verzoendag in 1972 – juist een jaar voor de Jom Kippuroorlog van 1973 – beëindigt Israël een wraakactie in Zuid-Libanon als vergelding voor het doden van Israëliische atleten tijdens de Olympische Spelen in München in september van dat jaar.

De acties en reacties nemen in het begin van de jaren zeventig alleen maar toe. Zuid-Libanon – althans een gedeelte daarvan – gaat – zeker kenmerkend voor de situatie – *Fatah*-land heten. Talrijke acties worden door Palestijnen vanaf Libanees grondgebied ondernomen.

Libanezen en de Palestijnen

De reactie van de Libanezen op de Palestijnse presentie en activiteiten is verschillend. De sji'ieten, die in het zuiden van Libanon de meerderheid van de bevolking uitmaken, worden samen met de Palestijnen slachtoffer van de Israëliische represaillemaatregelen. Daardoor groeit er tussen hen een lotsverbondenheid. Vele sji'ieten wijken nood-

gedwongen uit naar het noorden, vooral naar de stad Beirut en zullen op den duur daar de numerieke verhoudingen binnen West-Beirut doen verschuiven. Sji'ieten verwijten het de Libanese autoriteiten, dat zij niets hebben gedaan om hen in het zuiden te beschermen.

Kan er enerzijds van een lotsverbondenheid tussen sji'ieten en Palestijnen gesproken worden, anderzijds zien de sji'ieten zich ook als slachtoffer van de Palestijnen. In de loop der jaren vinden dan ook regelmatige botsingen tussen beide groepen plaats.

Van de zijde van de christenen, meer in het bijzonder van de kant van de falangisten, is er verzet tegen het Palestijnse optreden in Libanon. De beweging van de falangisten (in het arabisch *Kata'ib* geheten) werd indertijd opgericht door Pierre Jemayyil, de in 1984 overleden vader van de huidige president van Libanon, Amin Jemayyil. De meeste leden van deze groep zijn maronieten, al zijn niet alle maronieten falangist. De falangisten beschuldigen al vroeg de Palestijnen ervan het precaire evenwicht in Libanon in gevaar te brengen en steeds meer een staat in de staat te gaan vormen. Zoals bekend had dat laatste soort van ontwikkeling in met name 1970 tot de bloedige botsingen van de Palestijnse verzetsbewegingen met koning Husayn geleid – de zwarte septembermaand – en het verdrijven van de verzetsbewegingen uit Jordanië. Deze verplaatsing van de verzetsbases naar Libanon betekende dat de Arabische wereld het Palestijnse vraagstuk voor een goed deel op Libanon afwentelde. In 1973 proberen de Libanese autoriteiten in de hoofdstad Beirut de Palestijnen nog onder controle te krijgen. Er worden door de Libanese luchtmacht bombardementen op de Palestijnse kampen direct in Beirut zelf uitgevoerd.

Palestijnen geraken steeds meer bij interne Libanese spanningen betrokken. Zij laten zich erin betrekken en zij bemoeien zich er mee. Bij de soennieten in Libanon speelt een rol dat zij menen met behulp van de Palestijnen kracht te kunnen bijzetten aan hun eigen eisen tot grotere participatie in de uitvoe-

ning van de macht in Libanon ten koste van de maronieten. Dit heeft echter op den duur tot gevolg dat de soennieten steeds meer aan macht inboeten ten gunste van de Palestijnen.

Het is een incident tussen Palestijnen en falangisten – waarbij aan weerszijden doden vallen – op 13 april 1975 dat officieel als het startpunt geldt van de Libanese burgeroorlog. Ooit werd die nog eens aangeduid als de oorlog van twee jaar, maar na meer dan tien jaar lijkt het einde nog niet in zicht te zijn. Met de opmerkingen over de Palestijnen wil niet gezegd zijn dat zij vooral of zij alleen verantwoordelijk zijn voor het Libanese drama. Slechts is aangegeven dat zij een van de belangrijkste medespelers zijn op het Libanese toneel. Een andere 'speler' is Israël.

Israël

Als Israël in 1982 Libanon binnenvalt is dat niet de eerste invasie. In 1978 vindt een eerdere, tot dan grootste, invasie plaats. Onder internationale druk moet Israël zich terugtrekken. Unifilstroepen, waar ook Nederland een aantal jaren een contingent aan levert, worden naar Zuid-Libanon gestuurd. De invasie van 1982 'vrede voor Galilea' heeft aanvankelijk de opzet een zodanige strook van Zuid-Libanon te bezetten, dat Noord-Israël gevrijwaard zou worden van Palestijnse commandoacties. In feite bestond er vanaf 21 juli 1981 een staakt het vuren tussen Israël, Libanon én de PLO. In dit laatste zou een impliciete erkenning van de PLO door Israël gezien kunnen worden. Dit bestand, dat zeer redelijk nageleefd werd, kwam door de bemiddeling van de Amerikaanse diplomaat van Libanese origine Philip Habib tot stand. De aanslag op de Israëlische ambassadeur in Londen – waarvoor de PLO (zo is vast komen te staan) niet verantwoordelijk was – werd als excuus gebruikt om de al lang beraamde invasie door te voeren. Maar al spoedig rukken de Israëlische troepen op tot Beirut en wordt de Libanese hoofdstad aan een langdurig en moordend bombardement onderworpen, dat uiteindelijk leidt tot het terugtrekken van

de Palestijnse verzetsstrijders uit de Libanese hoofdstad.

In de daaropvolgende jaren – 1983 en 1985 met name – heeft Israël zich uit Libanon teruggetrokken, maar net zoals in 1978 een strook langs de grens overdragend aan een militie die onder hun eigen protectie staat. Na de dood van majoor Haddad staat Antoinette Lahad aan het hoofd ervan.

Betekent het nu dat Israël erin geslaagd is het Palestijnse verzet in Libanon uit te schakelen? Ongetwijfeld zijn de Palestijnen ernstig verzwakt. Maar wel valt het op dat vele verzetsstrijders in de afgelopen jaren weer in Libanon zijn teruggekeerd en nieuwe strijders zijn gerecrueteerd, die in 1982 nog geen wapens konden dragen. Politiek is Yasser Arafats leiderschap ondermijnd, maar zijn rol is bepaald niet uitgespeeld. In 1985 voert Israël verscheidene acties uit tegen Palestijnse doelen in Libanon, nadat weer opnieuw slachtoffers zijn gevallen onder de burgerbevolking in Noord-Israël. Het ziet er naar uit

’ Israël is er niet in geslaagd het Palestijnse verzet in Libanon uit te schakelen. ’

dat een toestand is ontstaan die niet zo veel verschilt van de situatie Israël/Palestijnen van het eind van de jaren zestig.

Syrië

De Syriërs hebben nimmer Libanon als onafhankelijke staat echt erkend. Zij vaardigen nooit een ambassadeur naar Libanon af. In 1976 vallen zij Libanon binnen. Op dat moment interveniëren zij in de burgeroorlog ten

gunste van de falangisten. De leider van het linkse moslimse progressieve verzet, zoals dat wel genoemd wordt – Kamal Joubblatt, de vader van de huidige druzische leider Walid Jumblatt – wordt in maart 1977 vermoord, naar ieder aanneemt niet buiten medeweten van Syrië om.

Syrië's optreden wordt gekenmerkt door het aloude verdeel- en heers-principe. Komen zij in 1986 tussenbeide ten gunste van de christenen, in 1978 keren zij zich, evenals dat bijvoorbeeld in 1981 gebeurt, vooral tegen de falangisten. Dan spreekt men trouwens vooral van de Libanese strijdkrachten (niet te verwarren met het Libanese leger), een hergroepering van de falangisten en andere christelijke strijdgroepen onder leiding van Bashir Jemayil. Deze laatste probeerde na min of meer de hegemonie in het christelijke deel van Libanon verkregen te hebben – zij het nimmer onaangevochten – zijn gezag ook uit te breiden naar bijvoorbeeld Zahle, een door christenen bewoonde stad in de Beqa-vlakte. De Syriërs beletten dit. De stad Zahle wordt een tijdlang door de Syriërs belegerd en gebombardeerd (in 1981).

De Syriërs blijven een groot deel van het oosten van het land bezet houden. In de zomer van 1986 begint Syrië opnieuw enig gezag in West-Beirut te vestigen. Met Israël schijnt een soort stilzwijgende overeenstemming te bestaan: een denkbeeldige rode lijn in Libanon wordt door beide staten gerespecteerd.

De sji'ieten

Het duidelijker naar voren treden van de sji'ieten in Libanon is niet pas begonnen met de Islamitische revolutie in Iran in 1979, al heeft die gebeurtenis hen ook een belangrijke stimulans gegeven.

De sji'ieten worden wel de 'stiefkinderen van de Arabische wereld' genoemd. Zij waren dat ongetwijfeld ook in Libanon. Met hun numerieke overwicht werd geen rekening gehouden bij de opstelling van de ongeschreven constitutie van 1943, ook niet door de soennieten. Zij zijn sociaal en politiek achtergesteld niet alleen maar ten opzichte

van de maronieten, maar ook van hun medemoslims, de soennieten.

De markante spreekbuis van hun verzet tegen deze achterstelling en de verwaarlozing van hun problemen is sinds de zestiger jaren Imam Musa Sadr. Hij richt in 1975 de Amal-beweging op. Hij is de leider van de beweging van de ontheemden. *Amal* (het woord betekent: hoop) speelt in het begin van de burgeroorlog nog niet zo'n rol. Maar daar komt een dramatische wijziging in. Daaraan wordt bijgedragen door het geheimzinnige verdwijnen van Imam Musa Sadr op een reis naar Tripoli in Libië (al heeft Qadhafi verantwoordelijkheid voor zijn vermoedelijke dood ontkend) in augustus 1978 én de invasie van Israël in Libanon in 1978 en 1982.

De botsingen tussen Palestijnen en sji'ieten nemen toe. Vlak voor de Israëlische invasie in 1982 is daar sprake van en zowel rond mei/juni 1985 als in dezelfde maanden in 1986 wordt gesproken van zogenaamde 'kamp-oorlogen', een strijd tussen sji'ieten en Palestijnen. Dit laatste heeft te maken met het feit dat de machtsverhoudingen in Libanon sterk zijn gewijzigd. Doordat aan de Palestijnen zo'n slag is toegebracht zijn ook de soennieten in Libanon, die hun lot zo met dat van de Palestijnen verbonden en ten opzichte van de Palestijnen zelf aan macht ingeboet hadden, danig verzwakt. Door de numerieke verschuivingen van de laatste jaren is (West)-Beirut, dat voornamelijk een soenitisch moslimse stad was, sterker sji'itisch geworden. De sji'itische militia heeft met behulp van de druzen hun gezag in West-Beirut gevestigd en wil dit niet uit handen geven ten gunste van de Palestijnen.

Huidige stand van zaken

Op goede gronden kan verdedigd worden dat de oorzaak van de voortdurende strijd niet in de eerste plaats gezocht moet worden in de vijandschap tussen islam en christendom. Wie tracht te volgen wat er de laatste jaren gebeurt weet dat daarvoor te vaak moslims met moslims én christenen met christenen slaags zijn. De Libanese strijdkrachten (vooral de falangisten) botsen

met de aanhangers van de oud-president Solayman Franji (1970-1976). Bashir Jemayyil wordt verantwoordelijk gehouden voor de moord op diens zoon Tony Franji in 1978. Beide maronitische families zijn vanwege dit feit nog steeds in een bloedwraak verwickeld.

De Libanese strijdkrachten zijn momenteel verdeeld in een pro-Israëlische en een pro-Syrische vleugel die ook regelmatig – bijvoorbeeld augustus 1986 – onderling strijden. De president zelf, die ook uit de partij van de falangisten afkomstig is, tracht een soort middenpositie in te nemen. Dat blijkt ook hieruit, dat hij enerzijds in 1983 onder Syrische druk het verdrag met Israël opzegde, en anderzijds in januari 1986 het akkoord, dat tussen drie strijdende militia's in Damascus was gesloten (de Libanese strijdkrachten, Amal én de progressieve socialistische partij), verwierp. In september 1986 kwam na lange tijd weer voor het eerst het Libanese kabinet bijeen dat over de weg naar een verzoening spreekt.

In feite houden Syrië en ook Israël grote delen van Libanon onder controle. Syrië stelde niet lang geleden orde op zaken in Tripoli (de noordelijkste stad in Libanon) en probeert vervolgens in de zomer van 1986 hetzelfde te doen in West-Beirut.

De sji'itische gemeenschap vormt geen eenheid. Naast de Amal-beweging onder leiding van Nabih Berri, die ook als minister voor het zuiden deel uitmaakt van de regering van nationale eenheid, heeft men binnen de sji'itische gemeenschap te maken met de onder Iraanse invloed staande *hizbollah*, 'partij van God'. De groep *djihad* ('heilige oorlog') schijnt een onderdeel van deze beweging te zijn. Zij zijn verantwoordelijk voor de terroristische aanslagen op Amerikaanse en Franse troepen en voor de kidnappings en soms ook executies van Amerikanen en Franse burgers. In Baalbek – Oost-Libanon – werd een soort staatje à la Khomeini uitgeroepen. Deze groeperingen zijn actief in delen van de Libanese hoofdstad.

De positie van de christenen

Is het dus waar dat er sprake is van niet alleen interconfessionele strijd – druzen en christenen; christenen en andere moslims – maar ook van veel intra-confessionele botsingen, christenen onderling, moslims onderling, sji'ieten onderling, het netto resultaat van dit alles is toch dat de positie van christenen in Libanon steeds nijpender is geworden, ook al schijnt wel vast te staan dat er in deze oorlog meer slachtoffers zijn gevallen onder de moslims dan onder de christenen. De facto voltrekt zich in Libanon een scheiding in een christelijk en een moslims deel. De christelijke 'enclave' van Oost-Beirut en een deel van Libanon tot even ten zuiden van Tripoli in het noorden wordt zo ongeveer door de Libanese strijdkrachten gecontroleerd.

In de rest van Libanon, waar ook een groot aantal van de christenen samen met de andere moslimse bevolkingsgroepen eeuwenlang samenwoonde, vindt een toenevende 'ontkerstening' plaats. In het oosten zijn de christenen die er nog zijn, vooral geconcentreerd in Zahle. In het Shufgebergte even ten zuiden van Beirut zijn vele christenen weggetrokken en wie er nog over zijn zijn vooral in Dayr al-Qamar te vinden. In het zuiden geldt hetzelfde en zijn de resterende christenen vooral in Yezzine en Marayoun te vinden.

Het proces dat aan de gang is kan ook goed aan de Libanese hoofdstad geïllustreerd worden. In het zogenoemde moslimse West-Beirut woonden in 1975 – bij het uitbreken van de burgeroorlog – nog 200.000 christenen. Op dit moment wordt van een aantal van 30.000 gesproken en sommigen achten het aantal nu niet hoger meer dan 20.000. Velen zijn uitgeweken naar Oost-Beirut, maar een groter aantal is definitief (?) geëmigreerd.

Uitzicht op een oplossing

De Verenigde Staten hebben na de aanslagen op de mariniers en de regelmatige kidnappings van Amerikaanse burgers een minder openlijke en directe betrokkenheid bij

het gebeuren in Libanon. De regering van de U.S.A. schijnt meer geïnteresseerd te zijn in het bestrijden van terrorisme in het algemeen – denk ook aan de aanval op Tripoli, Libië – dan in het aanpakken van de oorzaken die ook tot dit terrorisme geleid hebben en leiden.

Een van de belangrijkste punten is in dit verband het slepende Palestijnse vraagstuk. Indien het probleem van de Palestijnen niet werkelijk wordt opgelost – en er is niets dat er op wijst dat dit op korte termijn geschieden zal – zal het ook moeilijk worden het Libanese probleem op te lossen. Deze twee problemen zijn nauw met elkaar verbonden geraakt. Het niet oplossen van het ene staat de oplossing van het andere in de weg. In die situatie is in principe niet zoveel wijziging gekomen sinds de zware slag die de Israëli's in 1982 de Palestijnen in Libanon toebachten.

Europa en ook Nederland zouden een actievare en meer zelfstandige rol kunnen spelen dan momenteel geschiedt. Nederland gaf een tijdlang via de Unifil een bijdrage aan de handhaving van de vrede althans in een stukje van Libanon. Een paar jaar geleden kwam de EG met een verklaring in Venetië, waarin een zelfstandige bijdrage aan de oplossing van het Midden-Oostenconflict werd voorgesteld. De laatste jaren is echter van die zelfstandige bijdrage naast of los van de Verenigde Staten geen sprake. Het zou van eminent belang zijn als Europa op dit punt weer actiever werd. Ook de Sovjet-Unie zou bij overleg betrokken moeten worden. In 1974 was daar een tijdlang sprake van. Maar de Verenigde Staten hebben gekozen voor een eigen weg die uiteindelijk geleid heeft tot een separate vrede tussen Egypte en Israël. Hoe belangrijk dat laatste ook is, er zit ook een contradictie in het adjectief *separaat*.

In het CDA-verkiezingsprogramma *Uitzicht; Samen werken voor morgen* staan een aantal gedachten die in verband met dit onderwerp van groot belang zouden kunnen zijn. Het wijst erop dat Nederland naar vermogen

zowel nationaal als mondiaal het internationale terrorisme bestrijdt. Gegeven het uitgangspunt dat het CDA streeft naar een wereldrechtsorde die gerechtigheid als kenmerk heeft, zal beseft moeten worden dat men zich niet beter tegen dit terrorisme kan inzetten dan door niet slechts de symptomen te bestrijden, maar vooral de oorzaken die tot dit terrorisme leiden. Het oplossen van het Palestijnse vraagstuk is daar een van. Dat houdt in, zoals hetzelfde programma elders schrijft, dat de staatkundige rechten van de Palestijnen verzekerd worden. Het zou in dit verband van belang zijn dat, voorzover dat in het vermogen van Nederland ligt, zowel bij de staat Israël als de PLO erop aangedrongen wordt, dat zij elkaars wederzijdse niet-erkenning niet als excuus gebruiken om niet met elkaar te spreken. Nederland zou veeleer mee kunnen helpen een proces op gang te brengen waarbij beide met elkaar spreken met de bedoeling tot die wederzijdse erkenning te geraken.

Of Libanon ooit zelfstandig zal kunnen worden hangt af van internationale afspraken en de mate waarin 'vreemde' acteurs, die steeds zo'n grote rol in Libanon hebben gespeeld, bereid zijn een oplossing toe te laten. Maar of dan een werkelijk nieuw hersteld Libanon zal kunnen ontstaan? Dat zal behalve van externe factoren, afhangen van met name – zij het niet alleen – twee grote groepen in Libanon: de maronieten en de sji'ieten. In de periode van de 'berg Libanon' waren het de maronieten en de druzen die tot een entente moesten komen. In het Franse mandaatgebied Groot-Libanon en de eerste dertig jaar van het onafhankelijke Libanon waren het met name de maronieten en *de soennieten*. In de toekomst zal het er mijns inziens voornamelijk van afhangen of er genoeg bereidheid zal zijn bij de maronieten en *de sji'ieten* om tot een nieuw akkoord te komen. Deze laatsten willen zich niet meer als stiefkinderen laten behandelen in Libanon. Het zou wel eens kunnen blijken dat er meer garanties voor hen binnen een nieuw Libanon te vinden zouden zijn dan in enig ander politiek samenwerkingsverband.

Literatuur

Voor verdere uitwerking en achtergrondinformatie verwijs ik gaarne naar mijn *Arabier en christen; christelijke kerken in Midden-Oosten*, Baarn 1983 en *Twee watermeloenen in één hand; de acteurs in het Libanese drama*, Amstelveen (Luyten) 1986.

